

СТАНОВИЩЕ

върху дисертационния труд на Мария Грозданова Христова на тема:

„Керамиката от биритуалните некрополи (VII–IX в.)”

за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

След работата ми върху българската ранносредновековна керамика в края на 60-те години на миналия век и след излизането на монографията „Българска битова керамика през ранното средновековие” през 1977 г., е натрупан нов керамични материал. Той произхожда предимно от биритуални некрополи, които в онези години бяха в процес на проучване, или не бяха публикувани и затова откритите в тях съдове не намериха място в моето изследване. Такава са повечето материали от Варненските некрополи, от Кюлевча и Бдинци. Нови съдове са събрани и от по-късно проучените некрополи – през 70-те–90-те години, като тези от некрополите при селата Хитово (№ 2 и 3), Черна, Караманите или намиращите се все още в процес на проучване и публикуване при Топола, Балчик и др. Затова преди повече от пет години заедно с доц. Ст. Ангелова предложихме на редовния докторант към катедра „Археология” в СУ „Св. К. Охридски” Мария Христова да се заеме с изследването на керамиката от биритуалните некрополи (VII–IX в.). Преди 40 години аз датирах най-ранните керамични съдове в VIII и дори в края на VIII в., позовавайки се на авторитети – Ст. Ваклинов, Ж. Въжарова, а те от своя страна приемаха тази дата въз основа на аналогии с паметници от Салтова-Маяцката култура. Днес положението е друго – с проучването на нови некрополи, особено на тези при Балчик и Топола, с натрупването на датирани метални находки (въз основа на аналогии с аварски, византийски и предсалтовски материали) началото на някои от биритуалните некрополи и на откритите в тях материали се изтегля с един век по-рано и може да се свърже с историческата дата 681 г.

Аз, като научен ръководител, няма да се спирам върху структурата на дисертацията, нейните цели и проблеми, тъй като те са ми добре известни. Само ще посоча, че значителният брой изследвани съдове – 525, както и обемът на дисертационния труд – 384 страници – текст, каталог, таблици, съпоставителни табла, снимки и рисунки на всеки съд говорят за положен значителен труд, а цитираната литература, обхващаща **237???** заглавия показва дълбоко навлизане в проблема.

Особено полезна е II глава на дисертацията – типология и хронология на керамиката. В нея М. Христова предлага своя, нова класификация на разнообразния керамичен материал. Най-важният въпрос – хронологията на керамиката е много сполучливо разработен, като са представен статистически данни за количественото разпределение на съдовете по видове и типове в 10 от най-добре проучените некрополи. От този анализ се вижда, че при ранните некрополи преобладават каните, при по-късните или с по-продължително използване се появяват амфоровидните стомни. Проследено е и количественото разпределение на отделните типове и варианти гърнета, кани, паници, ведра и е показано тяхното съществуване във времето от края на VII до 60-те години на IX в. За уточняване на хронологията помага и т. нар. от нея „взаимосъчетаемост на съдовете” – откриването на няколко различни съда в един гроб. Докторантката стига до извода, че в некропола при Топола не се срещат съчетания на кани с амфоровидни стомни, на амфоровидни стомни и паници, но се откриват паници с кани, което показва, че към началото на IX в. практиката да се поставят паници в гробовете „вече е изоставена”. Проследено е съчетанието на гърнета с ведра, на „пастирски” гърнета с ведра, съчетания на различни по форма и направа гърнетата и т.н. Другият кръг материали, които допринасят за уточняване хронологията на керамиката, е особено важен – откриването на съдове в гробове заедно с датиращи метални находки. Посочени са редица примери на коланни детайли, на накити, на обкови на дървени съдове, открити заедно с керамични съдове в

некрополите при Балчик и Топола, при Нови пазар и Кюлевча, в некрополите във Влашката низина. Тези нови, задълбочени анализи, които се прилагат за първи път у нас, допринасят да се уточни и коригира известната досега типо-хронологична скала на керамиката, което е важен приносен момент в дисертацията. Уточнявайки хронологията на керамиката, М. Христова допринася да голяма степен да се изясни и датата не само на гробовете, но и некрополите, да се проследи появата им във времето, като прави опит да ги свърже и с важни исторически събития и моменти в Добруджа, около Плиска, във Варненския район, във Влашката низина.

Много важна е и III глава, в която е поставен трудният за разрешаване въпрос – за произхода на керамиката. Посочени са сполучливи примери, направено е съпоставяне в технологично и морфологично отношение между керамиката от песъчлива глина с врязана украса и керамиката от чиста глина с излъскана украса от биритуалните некрополи на Дунав и от Салтово-Маяцката култура, потърсени са сходства с керамиката на други народи и култури, в райони, където прабългарското присъствие е засвидетелствано в писмените извори – Кавказ, Прикубанието, степната зона на Северното Черноморие, Волжка България. Потърсени са сходства, а оттам и влияния, между прабългарската керамика и тази на по-ранни култури – сарматска, меото-сарматска.

Много от поставените проблеми и опита за тяхното разрешаване са сполучливо разработени, а някои, както посочва и докторантката, „могат да претърпят допълнителни уточнявания и корекции в бъдещи изследвания”. Разбира се, други колеги, както се видя при обсъждането на труда, имат и различни мнения. С някои от направените препоръки М. Христова се е съобразила, а с останалите – с основание отстоява своите виждания.

За мен новото изследване върху най-масовия материал в биритуалните некрополи – керамиката е значително постижение както за автора на дисертацията, така и за българската археологическа наука, като се има

предвид, че хронологията на ранносредновековните материали не е достатъчно разработена. Затова с дълбоко убеждение препоръчвам на уважаемото жури да присъди образователната и научна степен «Доктор» на Мария Грозданова Христова.

15.09.2011 г.

.....

/проф. Л. Дончева-Петкова/